

NADĘTOŚĆ (74) *sb f*

a oraz o jasne (w tym w a 2 r. błędne znakowanie).

sg *N* nadętość (21). ◇ *G* nadętości (17). ◇ *D* nadętości (5). ◇ *A* nadętość (22). ◇ *I* nadętością (3).
◇ *L* nadętości (4). ◇ *pl A* nadętości (2).

Sł stp brak, Cn notuje, Linde XVI (jeden z niżej notowanych przykładów) – XVII w.

1. Napętnienie, nadmuchanie (1) :

Zwrot: »trzaskać z nadętości« (1): Tonare murmure ac verberibus, Nádymać lie/ dęfáć/ trzaskáć z nádętości. *Mącz* 458b.

2. *Obrzęk, puchlina; flemina, tama Cn* (1) : Panus, [...] Metaphorice, Spuchliná/ zołzy a wszeláka nadętość yákoby kuklá/ ták ná fziey yáko y w kroku ná xtált dymión. *Mącz* 276b.

3. *Pycha, duma, wyniosłość; fastus, insolentia Modrz, Calep, Cn; confidentia, fiducia, spiritus, sublatio Mącz; alazonia, inflatus Calep; ambitio Calag; arrogantia, flatus, iactantia, superbia, spiritus a. sublatio a. tumor animi Cn* (72) : A przetoż Pan nádętość z zelżywością pohánbia/ á ná oštátek takowe podwráca. *BibRadz Eccli* 10/14 [16]; *Fiducia ac spiritus, Dufánie y nádętość Mącz* 408c; Pátrzymy ná Lwá/ ná Koniá/ ná Orlá/ iáko w oczu iednego znác gniew: w drugiego oczu byftrość: w trzeciego nádętość iákąś. *GórnDworz* L15; w tákiey chęci ták wielka iest nádętość [*insolentia*]/ iz wiele ich dáią to po łobie znác/ iákoby to było wnich/ czego álbo zgoła niemáíz/ álbo dáleko mnief niż oni chcą być widziáni *ModrzBaz* 56v; *Calep* 534a.

nadętość czyja (12): Nie leń lie thedy dręczyć ich iz niekiedy gniew nášzego skazánia ogládaíz ná twoię nádętoć przychodzący. *HistAl* E6v; *LubPs* eev; *RejPos* 82v; *ModrzBaz* 43v; on vczyńił moc w rámieniu Twym, mocą fwą, to iest bostwem fyná fwego słábe ramię ciáíáá ludzkiego vmocniwfyz zá czym rołprofzył pyłznych ná vmysle fercá fwego, to iest Dyabłow w nádętości fwey zákamiálych *CzechEp* 203; *NiemObr* 41; *LatHar* 485; *SkarKaz* 580b. *Cf* »nadętość ludzka«, »nadętość świata tego«.

W połączeniach szeregowych (25): *RejKup* bb5v; Pychę nádętoć y próżną chwałę bogowie ząwždy w nienawifci mieli *HistAl* E6v; Buyna myłł á wzgárdzenie nádętoć á próżność/ A to wlytko z rozumem wierz mi wielka rozność. *RejWiz* 6; *Mącz* 408c, 457d; wiele zelżywości/ y fzkody z niespráwiedliwości/ z łákomfthwá/ z nikkzemności/ z nádętości/ y z inych fzkárádych przywar przychodzi. *GórnDworz* Ee3; *RejPos* 56v, 173v, 185v, 192, 227 (9); *RejZwierc* 139, 190v; *ModrzBaz* 10v, 12, 15, 19, 19v, [38]; Iáko wielka nádętoć/ iáko wielkie zápamięthánie pokory y vkładności/ y iáko wielką butliwość krąbrności/ żeby kto ták łobie tufzył/ iz to vczyńić może/ czego y Apoštołom Pan czynić nie dopułzczał *CzechEp* 42; *Calep* 48a.

W przeciwstawieniach: »nadętość ... cichość, pokora, upadła myśl« (2): wlytko com zrozumiał w pokorze w cíchości/ A nye wznyołem duffe moyey k żadney nádętości *LubPs* dd2; wlytким dobrze fzfáfowác vmiał bo w fzczeńciu nádęthości/ á w nieszczeńciu vpádley myfli znác nie było. *GórnDworz* B7.

W charakterystycznych połączeniach: *nadętość marna, papieska, wielka (jest)* (3); *końca nadętości nie mieć; strzec nadętości, uczyć się; folgować, zastawić się nadętości; odjąć [komu] nadętość, pohańbi(a)ć, wziąć, zjąć [z czego]; upaść w nadętość; w nadętości zakamiały.*

Zwroty: »nadętości naśladować« (1); *RejZwierc* 139 *cf* »nadętości używać«.

»okazować nadętość« (1): ten Krol niewfitydliwy [...] wfzytkie łobie podbił/ y pohołdował/ okazując taką pychę y nádętość/ iąką aby ktory Monárchá pogánfki kiedy okazać miał/ nie czytamy *NiemObr* 64.

»podnosić się, wynieść się w nádętości (a. w nádętość); nádętością uniesiony« (1:1;1): *RejKup* bb5v; Wfifycy ktorzy przeciw tobye mową dziwne złości/ Y prożno lie tu podnołfą w fwoyey nádętości *LubPs* eev; Pychę y nádętością wielką będąc vniefieni/ fwą chwałę nád Boską zacniey przekłádali. *BibRadz* I 6c marg.

»przyść w nadętość« (1): abyś także przez to wezwanie fwoie/ [...]s tego pirworodzieńftwá fwego/ nie przyzedł w pychę/ w nádętość/ á w iákie wzgárdzenie tego dobrodzieyftwá Pánfkiego *RejPos* 56v.

»składać nadętość« = przestać być nadętym (1): A tak wfstawicznie trzeba fię o to ftárác/ [...] abyfmy fkládali nádętość [ut deponamus fastum]/ á nic pyfżno nieczynili/ nic hárdzie/ nic okrutnie. *ModrzBaz* 68v.

»do nádętości skłaniać się« (1): gdyby każdy viął nieco fwych nakłádow/ á zwłafzczá tych/ ktore fię do zbytku/ do pychy y nádętości fklániáią [ad luxum, superbiam, ambitionem faciant] *ModrzBaz* [38].

»nadętości używać« (1): tey zwirzchności/ á tey nádętości/ á tey dáremney fzárey pychy tylko pogáni á ludzie niewierni chociay y Krześciánfscy zwywáią á náfláduią. *RejZwierc* 139.

Wyrażenia: »nadętość harda« (1): ktore też [dzieci szatana] to wfzytko cokolwiek ieft przeciw nim powiedziano w nowym przymierzu/ gwałtownie wykręcić chcą: aby tylko [...] dumę fwą wyniołfą y nádętość hárdą ná wierzchu poftáwili *CzechEp* 35.

»nadętość ludzka (a. ludzi« (2): *RejPos* 4; Tá náuká Piotrá ś. wyświádcza go od wfzelkíey pychy/ y nádętości ludzkiej/ ábowiem nie przekłáda fię nád infze *NiemObr* 43.

»prożna nadętość« (1): twoiá pokora Pánu Bogu miła/ niech nam ziedna odpufzczenie náłzey prożney nádętości *LatHar* 485.

»nadętość (marna) świata tego« (2): Nie wznóże ná pychę á ná nádętość márną fwiátá tego tey nędzney páłzczeki twoiey *RejPos* 184v, 14v.

Szeregi: »bystrość i nadętość« (1): aby onym fwoim vrzędem/ mocnie fię byftrości y nádętości [insolentiae] Metellufowey záftáwił. *ModrzBaz* 43v. [Ponadto w połączeniu szeregowym 1r.].

»duma i nadętość« (1): *CzechEp* 35 cf »nadętość harda«.

»hardość i (a) nadętość« (2): *RejPos* 4; Nie pokazowála fię w Piotrze Papiefká hárdość/ y nádętość *NiemObr* 41.[Ponadto w połączeniu szeregowym 1 r.].

»prożna myśl i nadętość« (1): Zgromiony y vkrocony Anátholiufz / przeftał oney prożney myśli y nádętości *SkarŻyw* 319.

»pycha, a (i) nadętość« [szyk 8:2] (10): *BibRadz* 6c marg; Confidentiam sumere, Nádętość á pychę wziąć. *Mącz* 432b; Też cie wiedzie onże czárt/ abyś niepobożnie/ łákomie/ folguiąc pyfze á nádętości fwoiey/ nábywał tego nędznego bogáctwá fwiáthá tego *RejPos* 82v, 14v, 184v; *NiemObr* 43, 64; *Calep* 409b, 544a; A ty białęgłowy Polfkie końcá fwoiey pychy y nádętości nie máią. *SkarKaz* 580b. [Ponadto w połączeniach szeregowych 20 r.].

»nadętość a swowoleństwo« (1): Támże z oney pychy á z oney wielkiej powagi/ którą miał z oney dobroćliwości Páná fwoiego/ [aniól nawybrańszy] vpadł w onę nádętość á w ono fswowoleńtwo *RejPos* 101.

»szaleństwo, abo nadętość« (1): á coźby zá fźalenńtwo/ ábo co zá nádętość/ miałá mnie nędzniká/ [...] ku temu przywieść/ żeby m [...] miał vřtá fwe y pióro wfzetecznie rořpufzczáć? *CzechEp* 74.

»śmiałość i nadętość« (1): Co dzień władzey krolewfkiej vbywa/ á ludzkiej śmiałości y nádętości przybywa. *SkarKazSej* 659b.

»nadętość a upor« (1): Mizerna á vtrapióná była ná ten czás rzecz pořpolita w Niemcech/ przez nádętość á vpor kłiążátek Niemieckich *BielKron* 236v. [*Ponadto w pořłáczeniach szeregowych 3 r.*].

»nadętość, (i) wysoka myśl« (2): z iáwłzy z bogáctw ludzi bogátych gorne mńimánie/ z narodu ślácheckiego nádętość [*insolentia*] y wyłoká myśl [!]/ z moźnieyřzych pychę/ porownáią się zwierzchni y zacni z niźřzemi *ModrzBaz* 19; *Calag* 143a. [*Ponadto w pořłáczeniach szeregowych 3 r.*].

»zbytek i nadętość« (1): Przydaymy też y drugie cnoty/ [...] człowiekowi [...] potrzebne/ ták do hámwánia niepowsięgliwych chęć/ iáko do powsięgáńia gniewu/ do pomiárkowánia zbytku y nádętości [*luxui ac insolentiae comprimendae*] *ModrzBaz* 39v. [*Ponadto w pořłáczeniach szeregowych 2 r.*].

Wyrażenia przyimkowe:»dla nádętości« (1): bogday taci pierwey zle fami pogineli ániřzlibi kiedi co dla ich nadętości přiřć miało na R; P: *PaprUp* E2v.

»prze(z) nadętość« (1): przenađętośc wrosterki przyslizmy [!] *ActReg* 29.

»z nádętości« (2): ludzie tákowá wáđá zárázeni/ popifuią się iáwnie z tá przemierzłá/ nádęta/ [...] nierownościá/ [...] á z teyże nádętości dořtoieńtw żáđáią/ vrzędow się domagáią *ModrzBaz* 19.

~ *Szereg:* »nie z pychy a nie z nádętości« (1): Wielř znalazł iżeć nie s pychy á nie z nádętości/ Nie chcę chwalić Amoná w tey iego hářdoáci. *LubPs* hh4v. ~

W przen (8) :

Zwroty: »w [czyje] serca cedzić nádętość« (1): Oni też śmieřznie fą nikczemni/ ktorzi pochlebuiąc dźiatkam wielkich Pánów/ [...] pirwey w ich řercá cedzą pychę y nádętość [*fastum et superbiam instillant*]/ niźli iáká wiadomořć dobroći y řkromnoáci. *ModrzBaz* 12.

»rozpuścić wodze nádętości« (1): on podřzczuwáć [...] vłowiřzy człowieká temi řidły/ wiedzie go do tego/ áby rořpuřcił wodze wielkiej chłubie/ pyřze/ y nádętości [*frenos laxare arrogantiae, superbiae, insolentiae extremae*]. *ModrzBaz* 50v.

Wyrażenia: »pełen nádętości« (1): fą ludzie ták bárzo zuchwáli/ ktorzi fię łobie niemęźnemi być zdáđzą/ iefliby fię krzywd řwoich vpornie niemřćili [...] Ale te rzeczy pełne fą płochości/ chłuby y nádętości [*plena ... ambitionis*]. *ModrzBaz* 62.

»nadętość serca« (3): *RejPos* 261; Pychá iefť przewrotna przewyřłźńania w ktoreykolwiek rzeczy chęć/ z nádętościá řercá [*tumor animi*]/ á vmysłem wzgářdzenia drugich złáczóná. *ModrzBaz* 58v [2r.].

»nadętość umysłu« (1): myśl řpokoyna [...] zřtawá fię báćzna. Zás one czterzy y dwáđzieřciá godźin/ zápálczywořć do chęći pomřty wzřřfzáią/ á nádętość vmysłu [*tumor mentis*] dořyc wyniořlá [*elatus*] przez fię přędkościá rozmnażáią. *ModrzBaz* 80v.

»nadętość wyniosła« (1): *ModrzBaz 80v cf »nadętość umysłu«.*

Szeregi: »pycha i nadętość« (1): ModrzBaz 12 cf »w serca cedzić nadętość« [Ponadto w połączeniu szeregowym 1 r.].

*Wyrażenie przyimkowe: »z nadętością« (1): Serce ich w hárdey myfli z nádętołcyą buyáło/ Obrácyąc łobie w łmiech wlfytki łwe łprołne złości *LubPs Rv.**

Przen (1) :

*Zwrot: »mówić nadętości« (1): Cić łą łzemrácze/ nárzekácze/ chodzący wedle požądliwołci łwych/ á vftá ich mowią nádętołci [os *eorum loquitur superba*]/ dźiwuiący łię ołobam dla požytku. *WujNT Iudae 16.**

Synonimy: 1. natchnienie; 2. napuchnienie, opuchlina, opuchłość, opuchnienie, spuchlina; 3. bujność, buta, butliwość, chełpa, chełpienie, chełpliwość, chlubienie, chluba, dufanie, duma, gorność, hardość, podniesienie, próżność, pycha, wyniosłość, wzgardzenie, zuchwalstwo.

Cf 1. NADEŃCIE

KCh